

การ

เปลี่ยนผ่านทางประชาธิปไตยกับวัฒนธรรมทาง การเมืองฝรั่งเศสในช่วงปลายระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ช่วงการปฏิวัติ ค.ศ. 1789

พศกร โยธินนิรนาท^{1*}

รับบทความ: 4 ตุลาคม 2568 แก้ไขบทความ: 18 ตุลาคม 2568 ตอรับบทความ: 28 ตุลาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการอภิปรายถึงการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองฝรั่งเศสในช่วงปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่การปฏิวัติ ค.ศ. 1789 ผ่านแนวความคิดวัฒนธรรมทางการเมืองควบคู่กับการศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์การเมือง โดยพบว่า ช่วงปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบค้ำแคบผสมกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบโพรฟ้าส่งผลให้ระบอบการปกครองเป็นการศูนย์อำนาจไว้ที่กษัตริย์ แต่ด้วยบริบททางสังคม ณ ช่วงเวลานั้น เผชิญกับวิกฤตการณ์คลัง ความไม่เป็นธรรมภายในสังคม ตลอดจนความแล้นแค้นที่ส่งผลต่อการดำรงชีพของประชาชน เป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ถึงความชอบธรรมที่มีต่อระบอบการเมืองจนนำไปสู่การแสวงหาแนวคิดทางปรัชญาเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการวางรากฐานทางการเมืองรูปแบบใหม่และตั้งข้อเรียกร้องสำหรับการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองซึ่งปรากฏให้เห็นในช่วงการปฏิวัติฝรั่งเศสที่เกิดการกลายรูปแบบทางวัฒนธรรมไปสู่วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม

ปรากฏการณ์การเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตยครั้งนี้เป็นต้นแบบที่สะท้อนถึงอิทธิพลทางความคิดของมวลมหาประชาชนอันเกิดจากกระบวนการสั่งสมเรียนรู้จากบริบททางสังคมที่ไม่เป็นธรรมจนก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมแห่งการเปลี่ยนแปลงและผลักดันไปสู่การเคลื่อนไหวทางสังคมของมวลมหาประชาชนเพื่อสถาปนาระบอบการปกครองที่มีความชอบธรรมตามชุดค่านิยมภายใต้วัฒนธรรมการเมืองใหม่

คำสำคัญ: วัฒนธรรมทางการเมือง การเปลี่ยนผ่านทางประชาธิปไตย การเมืองการปกครองในฝรั่งเศส

¹ อาจารย์ ดร. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

* อีเมล: podsakorn@webmail.npru.ac.th

Democratic Transition and Political Culture in France: Late of the Absolute Monarchy Period to the 1978 Revolution

Podsakorn Yothinneeranath ^{1*}

Abstract

This article aims to discuss the political transition of France from the late absolutist regime to the Revolution of 1789 through the lens of political culture in corroborate with the historical-political context. The study finds that, during the late of absolutism, The Parochial-Subject Political Culture, which resulted in a highly centralized monarchy. However, the social context of the time marked by fiscal crises, social injustice, and widespread resentment stemming from deteriorating living conditions served as a critique for the legitimacy of the existing political regime. This, led to the pursuit of philosophical ideas for a new political regime and inspired demands for political transformation, as manifested in the French Revolution, where political culture evolved toward a participatory model.

The phenomenon of this democratic transition reflects the influence of popular thought shaped by accumulated socialization under conditions of social inequality. It represents the emergence of a culture change that fueled social movement aimed at establishing a legitimate system of governance institution in new social values under a transformed political culture.

Keywords: Political Culture, Democratic Transition, A Politics and Government in France

¹ Lecturer Dr. at Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Pathom Rajabhat University

* Email: podsakorn@webmail.npru.ac.th

บทนำ

การเปลี่ยนผ่านทางประชาธิปไตย (Democratic Transition) เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองที่สำคัญในการศึกษาการเมืองเปรียบเทียบเพื่อทำความเข้าใจถึงเหตุปัจจัยใดซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของระบอบการเมืองภายในรัฐแต่ละแห่ง สำหรับการศึกษาการเปลี่ยนผ่านทางประชาธิปไตยที่มีความเด่นชัดและถือเป็นประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญในยุโรปและเป็นจุดริเริ่มของการวางรากฐานทางจิตสำนึกแบบประชาธิปไตยในเวลาต่อมาอย่างหลีกเลี่ยงที่จะไม่ศึกษาการเปลี่ยนผ่านทางเมืองของฝรั่งเศส ค.ศ. 1789 มิได้ การศึกษาในครั้งนี้ได้สังเกตเห็นว่าฝรั่งเศส ถือเป็นประเทศตัวแบบทางด้านประวัติศาสตร์การเมืองที่โดดเด่นเพื่อศึกษาเรียนรู้ประเด็นด้านการพัฒนาประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุผลสำคัญ คือ ประเทศฝรั่งเศสที่มีประวัติศาสตร์การเมืองที่มีมาอย่างยาวนานและวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นเอกลักษณ์ทางเฉพาะในการส่งเสริมหลักการประชาธิปไตยซึ่งการรับรองไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น หลักการเคารพสิทธิมนุษยชนที่ปรากฏในคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนผ่านทางประชาธิปไตยนั้นมิได้เกิดขึ้นโดยอาศัยมูลเหตุใดเพียงปัจจัยเดียว กล่าวคือ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางสังคม ล้วนแต่เป็นปัจจัยที่กระตุ้นอันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ทั้งสิ้น แต่สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือ ปัจจัยเหล่านั้นย่อมมีปัจจัยร่วมในการขับเคลื่อนอยู่ด้วย โดยในที่นี้ ได้แก่ วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ซึ่งมีบทบาทต่อการขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านทางเมือง วัฒนธรรมทางการเมือง ถือเป็นแนวความคิดที่ให้น้ำหนักบนหลักการว่าปัจเจกชนแต่ละบุคคลอาศัยบริบททางประวัติศาสตร์ผ่านการสัมผัสจากประสบการณ์และการเรียนรู้ควบคู่กันจนกลายเป็นบุคลิกภาพบุคคล ดังนั้นความรู้และความรู้สึกเกี่ยวกับการเมืองจากปัจจัยแวดล้อมตัวปัจเจกบุคคลจึงส่งผลต่อการมีทัศนคติทางการเมืองในกลุ่มคนตั้งแต่ระดับครอบครัวสู่ระดับชุมชนแม้กระทั่งกลายเป็นบรรทัดฐานต่อการประเมินคุณค่าภายในสังคมและซึมลึกลงเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองในทางความคิดและการปฏิบัติ ในอีกด้านหนึ่ง วัฒนธรรมทางการเมืองถือเป็นโครงสร้างทางความคิดที่ถูกกำหนดภายใต้ปัจจัยทางจิตวิทยาที่มีการแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา (Dynamic Psychology) (Pye, L., 1969) วัฒนธรรมทางการเมืองจึงสามารถสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งได้อย่างแพร่หลายจนกลายเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปหรือเกิดเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ทางการเมืองภายในสังคม ด้วยเหตุผลนี้ แนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นหลักการซึ่งถูกนำมาใช้ในการอธิบายถึงระบบการเมืองอย่างหลากหลาย อันเป็นรากฐานสำคัญของการศึกษาพัฒนาทางการเมือง หรือศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการใช้อำนาจทางการเมือง กล่าวคือ การพัฒนาทางการเมืองจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดอาจขึ้นอยู่กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงและการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับเป้าหมายของอุดมการณ์ทางการเมืองภายในสังคมเป็นหัวใจสำคัญ

นอกจากนี้ การศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นการศึกษาถึงสิ่งหรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกันกับวิถีชีวิต ค่านิยม การเรียนรู้ที่สามารถกล่อมเกลายทอดต่อจากรุ่นสู่รุ่น (Socialization) บริบททางสังคมและเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการหล่อหลอมทัศนคติจากสถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในมิติต่าง ๆ ได้แก่ การจัดสรรผลประโยชน์ภายในสังคม การใช้อำนาจทางการเมือง ระบอบการปกครอง ระบบกฎหมายและความยุติธรรมทางสังคม เป็นต้น การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการอธิบายถึงบริบทวัฒนธรรมทางการเมืองของฝรั่งเศสที่จำกัดเฉพาะขอบเขตระหว่างช่วงปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่นำไปสู่ช่วงการปฏิวัติ ค.ศ. 1978 โดยเนื้อหาบทความประกอบไปด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ (1) การกล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมืองฝรั่งเศสผ่านบริบททางประวัติศาสตร์ โดยพิจารณาวัฒนธรรมทางการเมืองสมัยก่อนการปฏิวัติ ค.ศ. 1978 อันเป็นช่วงปลายของปกครองด้วยระบอบกษัตริย์พระเจ้าหลุยส์ที่ 16 ซึ่งนำไปสู่วัฒนธรรมทางการเมืองช่วงแห่งการปฏิวัติ ค.ศ. 1978 ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบสาธารณรัฐ เพื่อทำการวิเคราะห์ลักษณะสำคัญของ วัฒนธรรมทางการเมืองที่แตกต่างกัน และ (2) การนำเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมือง โดยพยายามทำความเข้าใจต่อความหมายและลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองลักษณะต่าง ๆ เพื่อใช้กำหนดกรอบแนวความคิดในการวิเคราะห์ลักษณะการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมอันนำไปสู่การอธิบายบทสรุปเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของประเทศฝรั่งเศส

วัฒนธรรมทางการเมืองฝรั่งเศสกับการเปลี่ยนผ่านสู่การพัฒนาประชาธิปไตย

แนวคิดวัฒนธรรมทางการเมืองได้รับการอธิบายโดย Lucian Pye นักรัฐศาสตร์คนสำคัญ ได้อธิบายว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นผลผลิตจากทั้งสองสิ่ง คือ จากประวัติศาสตร์ทางการเมืองแบบรวมหมู่ (The Collective History of a Political System) และภูมิหลังของปัจเจกชน (Life Histories) ที่เกี่ยวข้องกับระบอบการเมือง (Pye, 1969) ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองจึงควรศึกษาถึงประวัติศาสตร์ทางการเมืองในฐานะที่เป็นสิ่งสะท้อนถึงมูลเหตุของความคิดทางการเมืองกระทั่งหยั่งรากลึกกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมแห่งนั้น กรณีการศึกษาการเปลี่ยนผ่านสู่การพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศฝรั่งเศส จึงควรศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยประการแรก คือ บริบททางประวัติศาสตร์ คือ สถานการณ์ภายในสังคมปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่นำไปสู่ช่วงการปฏิวัติ ค.ศ. 1789 เพื่อศึกษาพัฒนาการทางสังคมและการเมืองอันมีส่วนต่อการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางการเมือง และปัจจัยประการที่สอง คือ ปรัชญาแนวความคิดทางการเมืองที่มีอิทธิพลทางความคิดต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือพัฒนาแนวความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนภายในสังคมฝรั่งเศส ณ เวลานั้น โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. สถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ภายในสังคมปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่นำไปสู่ช่วงการปฏิวัติ ค.ศ. 1789

ระบอบการปกครองในช่วงก่อนมีการปฏิวัติในฝรั่งเศสมีลักษณะการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองที่สถาบันมหากษัตริย์มีฐานะเป็นประมุขของรัฐอันอำนาจเด็ดขาดในการปกครองถือเสมือนเป็นผู้แทนของพระเจ้าตามแนวความคิดแบบเทวสิทธิ์ (Divine Rights) ซึ่งโดยทั่วไปถือว่าพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของอำนาจให้กษัตริย์ปกครองในนามของพระองค์ และเมื่อกษัตริย์ได้ผ่านการพิธีราชาภิเษกแล้วจะทำให้อยู่ในฐานะซึ่งเป็นที่เคารพเชื่อฟังของประชาชนทั้งหลาย (เอี่ยม ฉายางาม, 2523) โดยลักษณะการปกครองรูปแบบนี้ได้รับอิทธิพลสืบเนื่องมาจากเหตุการณ์เมื่อช่วงปี ค.ศ. 1336-1453 ที่ฝรั่งเศสได้ทำสงครามกับอังกฤษ อันเป็นที่รู้จักกันในชื่อว่า “สงครามร้อยปี” จากเหตุการณ์การรบครั้งนี้ได้ทำให้ชาวฝรั่งเศสเกิดความสำนึกรักชาติและนิยมยกย่องสถาบันกษัตริย์เป็นอย่างมาก โดยให้การสนับสนุนสภาฐานันดร (Estates General) ในการปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่งของกษัตริย์อย่างสมบูรณ์ เมื่อสิ้นสุดสงครามสภาฐานันดรจึงตกอยู่ภายใต้การครอบงำของอำนาจสถาบันกษัตริย์ไปโดยปริยายตามที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ช่วงภายหลังจากสงครามเป็นต้นมา โดยกษัตริย์สามารถดำเนินการปกครองได้โดยไม่ต้องขอความเห็นชอบจากผู้แทนปวงชน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สถาบันกษัตริย์ของฝรั่งเศสในช่วงเวลานั้นมีความรุ่งเรืองและผูกขาดอำนาจกระทั่งพัฒนาไปสู่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างเต็มรูปแบบไปในที่สุด (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2566) โดยมีลักษณะโครงสร้างทางสังคมที่สำคัญ ดังนี้ 1) ด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งมีลักษณะเป็นการรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่สถาบันกษัตริย์ในรูปของรัฐบาลกลางโดยมีนายกรัฐมนตรี (Chacellier) และรัฐมนตรี (Secretaire d' Etat) อีก 4 คน ประกอบกันเป็นคณะรัฐมนตรีและขึ้นตรงต่อกษัตริย์ ซึ่งการพิจารณาหรือวางนโยบายการบริหารราชการแผ่นดินเป็นพระราชอำนาจที่ทรงสงวนไว้สำหรับกษัตริย์แต่เพียงพระองค์เดียว (เอี่ยม ฉายางาม, 2523) และ 2) ด้านระบบสังคมของฝรั่งเศสในสมัยก่อนการปฏิวัติประกอบ 3 ชั้นชั้น หรือฐานันดร ได้แก่ ชั้นชั้นนักบวช (Le Clerge) ชั้นชั้นขุนนาง (La Noblesse) และชั้นสามัญ (Le Tiers Etat) โดยที่สองชั้นชั้นแรกนั้นได้รับอภิสิทธิ์ทั้งในด้านเกียรติยศและทรัพย์สินสมบัติ กล่าวคือ ชั้นชั้นนักบวชเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญและมีฐานันดรสูงสุดในสังคม (อันเป็นผลมาจากในช่วงเวลานั้นอำนาจของคริสตจักรได้ครอบงำอยู่ภายในทวีปยุโรป) ซึ่งจะได้รับอภิสิทธิ์ต่าง ๆ เช่น สิทธิในการปกครองตนเองโดยมีสภาบริหารทั่วไป (Assemblée Generale) และมีศาล (Officialites) ที่พิจารณาคดีเกี่ยวกับชั้นนักบวชด้วยตนเอง (เอี่ยม ฉายางาม, 2523) นอกจากนี้ชั้นนักบวชยังเป็นชั้นที่มีความมั่งคั่งร่ำรวยที่สุดเนื่องจากเป็นผู้ที่ครอบครองที่ดินของโบสถ์ซึ่งมีอยู่อย่างกว้างขวางทำให้มีรายได้จากการเรียกเก็บค่าธรรมเนียมการเช่าพื้นที่และได้รับการยกเว้นการถูกเรียกเก็บภาษีจากรัฐบาล รวมถึงชั้นนักบวชมีแหล่งรายได้จากการเรียกเก็บภาษีไทท์ (Tithes) ซึ่งเป็นภาษีที่เรียกเก็บจากรายได้ผลผลิตการเพาะปลูกจากพวกชาวนาในอัตราส่วนประมาณ 1 ใน 10 แต่ละคร้วเรือน (ศรีสุข ทวีชาประสิทธิ์, 2534)

อย่างไรก็ตาม ชั้นชั้นนักบวชก็ประสบปัญหาภายในชั้นชั้นอยู่เช่นกันจากความเหลื่อมล้ำทางด้านการแบ่งสรรทางรายได้จากที่ดินและผลผลิตการเกษตร ระหว่างหมู่ชนนักบวชซึ่งมีสมณศักดิ์สูงกับสมณศักดิ์ที่ต่ำกว่า อันส่งผลต่อฐานะความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันซึ่งความขัดแย้งในจุดนี้ได้ทำให้มีนักบวชส่วนหนึ่งให้การสนับสนุน

แก่ขบวนการปฏิวัติในเวลาต่อมา ขณะเดียวกัน ชนชั้นขุนนางต่างก็เป็นชนชั้นที่มีอภิสิทธิ์ในสังคมไม่ต่างจากชนชั้นนักบวชมากเท่าใดนัก ซึ่งชนชั้นขุนนางจะได้รับสิทธิการยกเว้นภาษีให้แก่รัฐบาล หรือได้รับสิทธิในการดำรงตำแหน่งที่สำคัญ และสามารถเรียกเก็บค่าธรรมเนียมตามระบบฟิวด์ล (Feudalism) ในฐานะที่เป็นเจ้าของที่ดิน (Land lord) (เอี่ยม ฉายางาม, 2523) ตลอดจนได้รับการยกเว้นการเกณฑ์ทหารและแรงงาน เป็นต้น แม้ว่าจะมีความขัดแย้งกันระหว่างขุนนางเก่ากับขุนนางใหม่ในเรื่องเกียรติยศและศักดิ์ศรีจะมีอยู่บ้าง แต่ชนชั้นขุนนางทั้งสองแบบต่างก็มีผลประโยชน์ที่ต้องรักษาไว้ร่วมกันคือการธำรงรักษาไว้ซึ่งระบอบอภิสิทธิ์ในระบอบการปกครองตามหลักสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ขณะที่อีกด้านหนึ่ง ชนชั้นสามัญชน หรือที่เรียกว่า ฐานันดรที่สาม กลับมีฐานะทางสังคมในระดับล่างสุดปราศจากการมีระบอบอภิสิทธิ์ใด ๆ จากโครงสร้างทางสังคม ชนชั้นสามัญชนมีอยู่ด้วยกันหลายระดับ โดยกลุ่มที่มีส่วนต่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านทางทางการเมืองฝรั่งเศสสมัยปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีอยู่ด้วยกัน 2 กลุ่ม อันได้แก่ กลุ่มชนชั้นกลาง และกลุ่มชาวนา กล่าวคือ กลุ่มชนชั้นกลางมักจะเป็นกลุ่มพ่อค้าวานิชหรือนักอุตสาหกรรมซึ่งมีฐานะค่อนข้างมั่นคง และปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาสูง ชนกลุ่มนี้จึงมีแนวความคิดแข็งต่อต้านการปกครองแบบอำมาตยาธิปไตย (Aristocratie) และระบอบอภิสิทธิ์ (จรัล ดิษฐาอภิชัย, 2568) อันเป็นต้นตอของโครงสร้างที่นำไปซึ่งความไม่เสมอภาคทางสังคม กลุ่มชนชั้นกลางนี้จึงมีบทบาทในการเปลี่ยนผ่านทางเมืองโดยพยายามหาแนวร่วมกับกลุ่มชาวนาที่มีอยู่เป็นจำนวนมากและเป็นกลุ่มที่มีความโกรธแค้นจากถูกกดขี่ข่มเหงโดยระบบการปกครองที่ขาดประสิทธิภาพ และการถูกขูดรีดโดยภาระหน้าที่ในจ่ายค่าธรรมเนียมและภาษีที่มีอยู่มากมาย

ด้วยบริบทการเมืองการปกครองและระบบโครงสร้างสังคมดังกล่าวจึงทำให้สามารถสรุปสาเหตุของการเปลี่ยนผ่านระบอบการเมืองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่การปฏิวัติฝรั่งเศส ในปี ค.ศ. 1789 ได้ 2 ประการใหญ่ดังนี้

ประการแรก ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ก่อให้เกิดโครงสร้างทางสังคมที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่สถาบันกษัตริย์โดยปราศจากการควบคุมหรือถ่วงดุลจึงเป็นที่มาของการซื้อขายตำแหน่งขุนนางที่สามารถสืบทอดกันได้ภายในตระกูล ประกอบกับการพิจารณาคดีที่มีระบบกฎหมายอย่างแตกต่างกันในระหว่างพื้นที่ก่อให้เกิดลักษณะความไม่เสมอภาคกันทางกฎหมายระหว่างฐานันดรนักบวชขุนนาง และสามัญชน (เจ.เอ็ม.ทอมป์สัน, 2512) (ขอให้ทบทวนเรื่องการอ้างอิง) อันที่จริงระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในรัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 มิได้มีความเข้มแข็งเป็นไปตามทฤษฎีที่กษัตริย์เป็นศูนย์กลางแห่งรัฐและเป็นผู้มีอำนาจอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากถูกลดทอนด้วยความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างกลุ่มฐานันดรขุนนางและฐานันดรนักบวชในการพึ่งพาดูแลกิจการความมั่นคง การบริหาร การตุลาการ และกิจการชุมชน (จรัล ดิษฐาอภิชัย, 2568) จนกระทั่งกิจการเหล่านั้นตกอยู่ใต้อิทธิพลและเป็นแหล่งผลประโยชน์ของฐานันดรดังกล่าว

นอกจากปัญหาโครงสร้างทางสังคมที่ไม่เอื้อให้เกิดความไม่เสมอภาคกันทางกฎหมายแล้ว ด้านผลกระทบทางสภาพภูมิอากาศกลับส่งผลซ้ำเติมสภาพทางเศรษฐกิจภายในประเทศให้ย่ำแย่ลง ผลผลิตทางการเกษตรไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภค ราคาสิ่งของบริโภคสูง ประชาชนประสบภาวะอดอยากทุกข์เข็ญ (จรัล ดิษฐาอภิชัย, 2568) รัฐไม่สามารถจัดเก็บภาษีได้เพียงพอต่อภาระค่าใช้จ่ายและหนี้สินสะสมจำนวนมากจากการทำสงครามต่อเนื่องครั้งในอดีต ภาวะบีบคั้นทางเศรษฐกิจนี้ไม่เพียงแต่ส่งผลด้านลบทางกายภาพเท่านั้นแต่มีผลต่อวิกฤตศรัทธาที่ประชาชนมีต่อการปกครองโดยกษัตริย์ซึ่งมีมาอย่างยาวนาน

ประการที่สอง ความไม่มีประสิทธิภาพในการปกครองภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กล่าวคือ กษัตริย์สูญเสียอำนาจอันเบ็ดเสร็จในการปกครองให้แก่กลุ่มฐานันดรขุนนางและนักบวช สิ่งนี้ได้ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมจากระบบอภิสิทธิ์อย่างรุนแรงซึ่งเป็นชนวนเหตุนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างฐานันดรสามัญชนไม่สามารถแบกรับสภาพความกดขี่ การถูกกีดรอนสิทธิเสรีภาพ และความไม่เท่าเทียมทางการเมือง ความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจ และความยุติธรรมทางสังคมได้อีกต่อไปสิ่งเหล่านี้กลายเป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองในที่สุด

พระเจ้าหลุยส์ที่ 16 ทรงตระหนักถึงวิกฤตการเมืองครั้งนี้ ทรงพยายามปฏิรูประบบภาษีโดยพยายามขอเรียกเก็บภาษีเพิ่มเติมจากเหล่าชนชั้นขุนนางและนักบวชแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ จึงทรงประกาศให้มีการประชุมสภาฐานันดร (Estates General) ขึ้นครั้งแรกในรอบ 175 ปี อย่างไรก็ตาม กลไกการประชุมสภาฐานันดรต่างก็ไม่สามารถแก้ไขวิกฤตการเมืองครั้งนี้ได้อย่างเป็นธรรม ด้านฐานันดรสามัญชนจึงยังคงแสดงจุดยืนการเรียกร้องให้มีโครงสร้างทางสังคมอย่างเสมอภาคระหว่างชนชั้นในทุกมิติ จึงเกิดการตั้งได้ก่อตั้งกลุ่มสมัชชาแห่งชาติ (National Assembly) เพื่อปฏิเสธอำนาจของสภาฐานันดรซึ่งถูกครอบงำโดยชนชั้นอภิสิทธิ์ขึ้นเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน ค.ศ. 1789 (กร ชัยธีระสุเวท, 2567)

ภายหลังกลุ่มสมัชชาแห่งชาติได้ขยายกลุ่มสมาชิกเพิ่มเติมโดยมีตัวแทนจากฐานันดรขุนนางและนักบวชหัวสมัยใหม่เข้าร่วมด้วยต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อมาเป็น สภาจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งชาติ (National Constituent Assembly) ในวันที่ 19 มิถุนายน ค.ศ. 1789 ซึ่งสร้างความไม่พอใจต่อพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 เป็นอย่างมาก จึงทรงประกาศให้การกระทำภายใต้ของสภาจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งชาติเป็นโมฆะและสั่งการให้ทหารเข้าควบคุมสถานการณ์โดยทั่วกรุงปารีส (স্যูซีย์ สุวังบุตร และอนันต์ชัย เลหาพะพันธุ์, 2567) อันเป็นจุดเริ่มต้นของการต่อต้านและการเคลื่อนไหวโดยประชาชนที่สนับสนุนการปฏิวัติจำนวนมาก กระทั่งในวันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ. 1789 ประชาชนได้มีการบุกทำลายคุกบาสติล (Bastille) ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์การกดขี่ของระบอบกษัตริย์ การจลาจลในกรุงปารีสนี้ได้ขยายตัวไปยังเมืองต่าง ๆ บรรดากลุ่มชาวนาในชนบทต่างเรียกร้องให้ตนเองได้รับอิสรภาพและปลดแอกจากระบบการปกครองแบบเก่าจึงนำมาซึ่งการประกาศยกเลิกอภิสิทธิ์ ในวันที่ 4 สิงหาคม ค.ศ. 1789 และสานต่อเรื่องการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างจริงจังซึ่งในเวลาต่อมาได้ถูกรวมไว้เป็นส่วนหนึ่งของคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ.

1789 ถือเป็นการวางหลักการของรัฐประชาธิปไตยสมัยใหม่ที่ได้กลายเป็นหลักสำคัญที่สุดของการปฏิวัติในโลกตะวันตก (Princeton, R.R., 1959)

ต่อมาภายหลังการปฏิวัติฝรั่งเศสได้เกิดขึ้น รัฐธรรมนูญฉบับแรกถูกประกาศใช้เมื่อวันที่ 3 กันยายน ค.ศ. 1791 โดยมีลักษณะสำคัญ คือ การจำกัดอำนาจของสถาบันกษัตริย์ และรัฐธรรมนูญได้กำหนดสิทธิในการเลือกตั้งแบบจำกัดโดยแบ่งประชาชนออกเป็น 2 กลุ่ม อาศัยการจ่ายภาษีเป็นเกณฑ์บ่งชี้ อันได้แก่ กลุ่มพลเมืองที่มีสิทธิการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่หมายถึง พลเมืองผู้เสียภาษีอย่างต่ำเท่ากับรายได้ในการทำงานรวม 3 วัน กับอีกกลุ่มหนึ่งในทางตรงกันข้ามคือ กลุ่มพลเมืองที่ไม่มีสิทธิการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่หมายถึง พลเมืองผู้ไม่ได้เสียภาษีหรือเสียต่ำกว่ารายได้จากการทำงานรวม 3 วัน ด้วยเหตุนี้ พลเมืองกลุ่มแรกจึงมีสิทธิในการเลือกตั้งกลายเป็นที่มาของระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยจำกัดสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมือง (สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ และรุ่งพงษ์ ชัยนาม, 2531)

นอกจากนั้น รัฐธรรมนูญได้มีการกำหนดให้อำนาจสถาบันกษัตริย์และคณะรัฐมนตรีจะต้องทำหน้าที่บริหารกิจการภายในกรอบของกฎหมายที่บัญญัติโดยสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ดังนั้นจึงมีลักษณะเป็นการแบ่งแยกอำนาจบริหารกับนิติบัญญัติออกจากกันอย่างโดยเด็ดขาด (สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ และรุ่งพงษ์ ชัยนาม, 2531) หรือในอีกความหมายหนึ่งคือการจำกัดอำนาจของสถาบันกษัตริย์ให้อยู่ภายใต้ความเห็นชอบของสภาที่มีผู้แทนมาจากประชาชน จนกระทั่ง 9 เดือนต่อมาสภาแห่งชาติ (Convention nationale) จึงมีมติยกเลิกระบอบกษัตริย์และเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเป็นแบบสาธารณรัฐในปี ค.ศ. 1792

อย่างไรก็ตาม ระบอบการปกครองของฝรั่งเศสก็ได้มีการผลัดเปลี่ยนสลับกันระหว่างรูปแบบสาธารณรัฐกับรูปแบบจักรพรรดิหรือการปกครองด้วยอำนาจกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญอยู่ถึง 3 ครั้ง เช่น สมัยของจักรพรรดินโปเลียน (ค.ศ. 1800-1814) หลุยส์ ฟิลิปป์ (ค.ศ. 1830-1848) และจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 (ค.ศ. 1852-1870) กระทั่งกับคืนสู่ระบอบสาธารณรัฐครั้งที่ 3 ในปี ค.ศ. 1870 โดยได้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นมาและประกาศใช้ในปี ค.ศ. 1875 มีสาระสำคัญคือ ได้มีการสถาปนาระบอบการปกครองแบบรัฐสภาขึ้นมาอีกครั้ง (สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ และรุ่งพงษ์ ชัยนาม, 2531)

2. ปรัชญาแนวความคิดทางการเมืองที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางการเมือง

จากประวัติศาสตร์ทางการเมืองในฝรั่งเศสข้างต้นสามารถสะท้อนถึงความเจริญก้าวหน้าทางปรัชญาและความคิดของประชาชนซึ่งที่เป็นตัวขับเคลื่อนอุดมการณ์ทางการเมืองเสมือนปรัชญาแสงสว่าง (Enlightenment) และมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของฐานันดรสามัญชนโดยเฉพาะชนชั้นกลาง จนกระทั่งกลายเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อการเปลี่ยนผ่านระบอบการเมืองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่การปฏิวัติในปี ค.ศ. 1789 ซึ่งนักปรัชญาคนสำคัญที่ทรงอิทธิพลทางความคิดและมีส่วนในการส่งเสริมการพัฒนาแนวความคิดแบบประชาธิปไตยในฝรั่งเศสจนหยั่งรากลึกกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยระดับสากลด้วยในเวลาต่อมา ได้แก่ Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau, Voltaire, และ Sieyes

แนวความคิดที่สำคัญของ Montesquieu ที่มีอิทธิพลทางวัฒนธรรมทางการเมืองของฝรั่งเศส คือ หลักเจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ซึ่งเสนอว่าควรมีสถาบันอื่น ๆ มาจำกัดการใช้อำนาจของสถาบันกษัตริย์และการใช้เสรีภาพของประชาชน ไม่ให้เกินขอบเขตอันควรและควรมีการแบ่งแยกสถาบันแห่งอำนาจนี้ออกเป็น 3 ด้าน คือ อำนาจอธิปไตย อำนาจบริหาร และอำนาจอตุลาการ โดยทั้งสามด้านเหล่านี้มีอิสระต่อกัน สามารถถ่วงดุลการใช้อำนาจระหว่างกันได้เพื่อเป็นการป้องกันการใช้อำนาจโดยมิชอบของสถาบันใดสถาบันหนึ่ง แนวความคิดของ Montesquieu นี้ถือเป็นการสร้างหลักนิติรัฐภายใต้วัฒนธรรมทางการเมืองเพื่อจำกัดการใช้อำนาจของรัฐ (กร ชัยธีระสุเวท, 2567)

ขณะเดียวกันแนวความคิดของ Jean-Jacques Rousseau ได้เสนอแนวความคิดที่เกี่ยวกับสัญญาประชาคม (Social Contract) ที่ให้ความสำคัญว่าด้วยเรื่องหลักประกันเสรีภาพของบุคคลอันได้แก่ ร่างกาย ชีวิต และทรัพย์สิน อันควรได้รับการคุ้มครองจากสังคมร่วมกัน การแสดงเจตนารมณ์ตามสัญญาประชาคมนี้อธิบายเป็นการแสดงเจตนารมณ์ในระดับสังคม ดังนั้นปัจเจกบุคคลภายใต้สัญญาประชาคมจึงมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย เนื่องจากกฎหมายเป็นสิ่งที่ได้มาจากเจตนารมณ์ร่วมกันของประชาชน และกฎหมายเท่านั้นที่จะจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ (กร ชัยธีระสุเวท, 2567) แนวความคิดดังกล่าวนี้ส่งผลต่อการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมของประชาชนและเป็นแนวความคิดที่มีส่วนในการวางรากฐานระบอบการเมืองและสังคมใหม่ที่เข้ามาแทนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ด้านแนวความคิดของ Voltaire เป็นแนวความคิดที่ทรงอิทธิพลต่อวัฒนธรรมทางการเมืองด้านการยอมรับสิทธิมนุษยชน ขณะที่ดำรงชีวิตอยู่ Voltaire เป็นผู้ที่ยพยายามต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพและความยุติธรรมแก่ประชาชน โดยปฏิเสธการใช้อำนาจอย่างไร้เหตุผลไม่ว่าอำนาจเหล่านั้นจะมาจากสถาบันกษัตริย์หรือสถาบันศาสนาก็ตาม รวมถึงได้พยายามผลักดันให้การเคารพต่อสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นได้โดยเสรีต่อการวิพากษ์วิจารณ์ความคิดที่แตกต่างกันภายในสังคม (เอี่ยม ฉายางาม, 2523) ขณะเดียวกันแนวความคิดของ Sieyes ซึ่งเป็นนักคิดผู้ต่อต้านระบอบอภิสิทธิ์ชนและเป็นผู้มีส่วนร่วมในการร่างคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 ซึ่งมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วัฒนธรรมทางการเมืองด้านการเคารพสิทธิมนุษยชนและการมีส่วนร่วมทางการเมือง Sieyes ให้ความสำคัญว่ารัฐบาลควรมีหน้าที่เพื่อปกป้องสิทธิและเสรีภาพของประชาชน รัฐที่ดีจะต้องปราศจากอภิสิทธิ์และต้องมีความเสมอภาคในสิทธิขั้นพื้นฐานหรือมีการคุ้มครองเสรีภาพ กรรมสิทธิ์และความมั่นคงของพลเมือง Sieyes ถือเป็นผู้กรุยทาง การปฏิวัติฝรั่งเศส ค.ศ. 1789 (ปิยบุตร แสงกนกกุล, 2565)

ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมและการเมืองของฝรั่งเศสที่สับสนทางทัศนคติของประชาชนที่มีความต้องการพัฒนาประชาธิปไตยในช่วงก่อนการปฏิวัติ ค.ศ. 1789 ได้รับการเสริมแรงด้วยแนวความคิดจากนักปรัชญาคนสำคัญทั้ง 5 ท่านนี้ จึงนำไปสู่การหล่อหลอมทางวัฒนธรรมทางการเมืองซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงความคิด ความศรัทธา ความเชื่อและค่านิยมที่มีอยู่แต่ดั้งเดิมของผู้คนภายในสังคมออกไปในอีกรูปแบบหนึ่ง และได้เป็นการวางรากฐานของการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยในเวลาต่อมา ซึ่งแนวความคิดที่สำคัญนี้ได้แก่

หลักการแบ่งแยกอำนาจ หลักนิติรัฐ หลักการเคารพเสรีภาพและสิทธิมนุษยชน เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นหลักการซึ่งปรากฏอย่างเด่นชัดในวัฒนธรรมทางการเมืองของฝรั่งเศส

แนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมือง

ทัศนคติของผู้คนย่อมส่งผลต่อสิ่งที่ผู้นั้นกระทำเสมอ ดังนั้น ค่านิยม ความรู้สึก ทัศนคติทางการเมืองของประชาชนที่ยึดถือร่วมกันภายในสังคมกระทั่งกลายเป็นทัศนคติร่วมทางการเมือง (The Collective Political Attitude) จึงมีผลต่อความสัมพันธ์ทางการเมืองหรือเสถียรภาพทางการเมือง รวมถึงมีส่วนต่อการเรียนรู้และทำความเข้าใจพฤติกรรมของผู้คนในสังคม ซึ่งลักษณะของสิ่งที่กระทำเหล่านี้เรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมทางการเมืองจะไม่สามารถอธิบายเหตุผลทางการเมืองได้ทุกประการ แต่วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นองค์ประกอบสำคัญในการศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของระบบการเมืองระหว่างประเทศหนึ่งกับอีกประเทศหนึ่งได้ หรือเป็นการเปรียบเทียบในช่วงเวลาที่แตกต่างกันภายในประเทศเดียวกันได้ (Almond, Powell, and Robert, 1996) โดยให้ความสำคัญผ่านแนวความคิดกระบวนการกล่อมเกลางานทางการเมือง (Political Socialization) ซึ่งอาศัยการอธิบายที่คล้ายคลึงกับกระบวนการกล่อมเกลางานทางสังคม (Socialization) ซึ่งปัจเจกมีค่านิยมในรูปแบบต่าง ๆ ภายใต้อิทธิพลทางสังคมที่เป็นผู้กำหนดรูปให้แก่ค่านิยมเหล่านั้น เช่นเดียวกันกับกระบวนการกล่อมเกลางานทางการเมืองที่เป็นตัวกำหนดรูปทัศนคติทางการเมืองของปัจเจกชนทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การเรียนเกี่ยวกับเรื่องการเมืองภายในระบบการศึกษา หรือการเรียนรู้จากประสบการณ์ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอื่น ซึ่งกระทำผ่านสถาบันทางการเมืองและสังคม (Institution) หรือผู้กระทำการอื่น ๆ (Agency) อันได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา บุคคลรอบข้าง อาชีพหรือชนชั้นทางสังคม สื่อสารมวลชน กลุ่มผลประโยชน์ ตลอดจนพรรคการเมือง เป็นต้น (ฟ้าดาว คงนคร, 2556)

การศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองที่สนับสนุนระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยของ Almond และ Verba ซึ่งเขาจำแนกประเภทวัฒนธรรมทางการเมืองโดยใช้เกณฑ์การประเมินตนเองในเรื่องทิศทางความคิดเห็นที่มีต่อการเมือง (Political Orientation) ออกเป็น 3 กลุ่ม (Almond, & Verba, 1963) ได้แก่ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ (Parochial Political Culture) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject Political Culture) และวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (Participant Political Culture) อย่างไรก็ตามทั้ง Almond และ Verba ต่างไม่ได้เห็นด้วยว่าภายในสังคมควรจะมีเฉพาะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดแบบหนึ่งอย่างบริสุทธิ์ ทว่าสังคมตามความเป็นจริงนั้นเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองอย่างน้อยหนึ่งในสามรูปแบบนี้ปะปนกันอยู่ และขณะเดียวกันการผสมผสานทางวัฒนธรรมเหล่านั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่านระบอบทางการเมืองแตกต่างกันออกไป

การเปลี่ยนผ่านระบอบการเมือง (Political Transformation) อาจไม่จำเป็นต้องเกิดจากการขับเคลื่อนโดยโครงสร้างทางสังคมเสมอแต่ถูกขับเคลื่อนโดยปัจจัยทางด้านค่านิยมหรือบรรทัดฐานของสังคมที่

เป็นวัฒนธรรมเกิดขึ้นใหม่และเข้ามากระทบต่อเสถียรภาพของค่านิยมหรือบรรทัดฐานของดั้งเดิมวัฒนธรรม จนนำไปสู่การปรับเปลี่ยนการดำเนินการต่อระบบหรือการปฏิสัมพันธ์ภายในสถาบันทางเมืองและสังคม ความเปลี่ยนแปลงผ่านระบอบการเมืองด้วยอิทธิพลทางวัฒนธรรมทางการเมืองยังถูกนำมาศึกษาวิเคราะห์ถึงความชอบธรรมในการปกครอง (Political legitimacy) ได้เช่นกัน (Andrain, 1994) ในฐานะที่วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นสิ่งส่งเสริมให้ระบอบการเมืองดำรงอยู่ได้อย่างมีเสถียรภาพ ขณะเดียวกัน หากระบอบการเมืองไม่สามารถควบคุมหรืออำรงรักษาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมไว้ได้ หรือเกิดการเปิดรับเอาวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ เข้ามาย่อมนำไปสู่ภาวะวิกฤตทางวัฒนธรรม (Cultural Clash) อันส่งผลต่อความเชื่อมั่นต่อประสิทธิภาพและความชอบธรรมต่อระบอบการปกครองในที่สุด

วัฒนธรรมทางการเมืองฝรั่งเศสเปรียบเทียบช่วงปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ช่วงการปฏิวัติ ค.ศ. 1978

บริบททางประวัติศาสตร์การเมืองและแนวความคิดของนักปรัชญาซึ่งมีอิทธิพลต่อสังคมฝรั่งเศส ณ ช่วงเวลานั้น สามารถวิเคราะห์ลักษณะทางวัฒนธรรมทางการเมืองที่นำไปสู่เปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองฝรั่งเศสในช่วงปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ช่วงปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในรัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 เป็นช่วงเวลาที่ยังคงเผชิญกับภาวะวิกฤตหลายด้าน เช่น ปัญหาหนี้สินจากการทำสงครามมาอย่างยาวนานตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 15 ปัญหาทางสังคมจากแรงต้านของเหล่าฐานันดรขุนนางและนักบวชอันเป็นผลสืบเนื่องจากนโยบายความพยายามลดทอนอิทธิพลของฐานันดรเหล่านั้น และปัญหาภัยธรรมชาติซึ่งกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนโดยทั่วไป ดังนั้นจึงพบว่าบริบททางสังคมฝรั่งเศสในเวลานี้มีต้องการกลไกที่สามารถทำให้การบริหารจัดการต่อวิกฤตทางสังคมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เร่งด่วน และเด็ดขาด ความต้องการนี้เข้าทำทลายต่อระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ครั้งหนึ่งเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในรัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ส่งผลให้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นที่ยอมรับในหมู่ประชาชน และยึดถือกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมฝรั่งเศสสืบมา โดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นี้มีลักษณะเฉพาะที่สำคัญดังต่อไปนี้

1.1 การรวมศูนย์อำนาจไว้ที่สถาบันกษัตริย์

หลักการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่สถาบันกษัตริย์เป็นวัฒนธรรมอัตลักษณ์ที่สำคัญของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ประกอบด้วยหลัก 3 ประการคือ (1) หลักการว่าด้วยความต่อเนื่องถาวร หมายถึง เมื่อกษัตริย์พระองค์ปัจจุบันสวรรคตจะมีการประกาศให้ผู้สืบทอดขึ้นเป็นกษัตริย์พระองค์ใหม่ขึ้นปกครองในทันที โดยไม่ให้เกิดช่องว่างของอำนาจ (2) หลักการว่าด้วยกษัตริย์อยู่เหนือข้อผูกมัดจากพันธกรณี และทรงมีอิสระในทางกำหนดกฎหมายและนโยบายการบริหาร และ (3) หลักการว่าด้วยกษัตริย์เป็นรัฐอธิปัตย์ กล่าวคือ กษัตริย์มีอำนาจสูงสุด สามารถใช้อำนาจนิติบัญญัติเพื่อกำหนดกฎหมาย สามารถใช้อำนาจบริหารในการ

ควบคุมและดำเนินนโยบายได้ทั้งกิจการภายนอกและภายในรัฐ เช่น การคลัง การทหาร เป็นต้น และสามารถใช้อำนาจตุลาการในการพิจารณาคดี (เอี่ยม ฉายางาม, 2523) ดังคำประกาศของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ว่า “ข้าพเจ้าคือรัฐ” (ประชาไท, 2557) ที่สื่อความหมายว่าพระองค์มีสิทธิอำนาจเหนือฝรั่งเศสทั้งหมด

1.2 ระบบศักดินาสวามิภักดิ์และระบบชนชั้น

ระบบศักดินาสวามิภักดิ์หรือระบบฟิวดัล (Feudalism) ถือเป็นการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ภายในสังคมระหว่างผู้ปกครอง (Lord) และผู้ใต้ปกครอง (Vassal) ซึ่งมีส่วนอุปถัมภ์เสถียรภาพของระบอบการปกครอง โดยกำหนดว่าผู้ใต้ปกครองเป็นผู้ที่อ่อนแอยอมต้องให้การสวามิภักดิ์ต่อผู้ปกครองที่มีความเข้มแข็งกว่าเพื่อพึ่งพาคุ้มครองโดยแลกด้วยการตอบแทนผลประโยชน์ในรูปแบบแรงงาน ส่วย หรือภาษีให้แก่ผู้ปกครอง (กร ชัยธีระสุเวท, 2567) ระบบศักดินาสวามิภักดิ์เป็นการปฏิสัมพันธ์โดยสัญลักษณ์ผ่านการกำหนดที่ดินเป็นเครื่องบ่งชี้ทางอำนาจ สิ่งที่มาพร้อมกับการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมคือ ระบบชนชั้นทางสังคมหรือฐานันดร ในวัฒนธรรมการปกครองของฝรั่งเศสมีการจำแนกทางชนชั้นทางสังคมออกเป็น 3 ชั้น ได้แก่ ฐานันดรนักบวช ฐานันดรขุนนาง และฐานันดรสามัญชน แต่ละฐานันดรถูกกำหนดด้วยหน้าที่ทางสังคมแตกต่างกันออกไป ฐานันดรขุนนางและฐานันดรนักบวชเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการปกครองและเป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่รัฐและอำนาจทางศาสนจักร ขณะที่ฐานันดรสามัญชนมีบทบาทในด้านการรับใช้กิจการด้านต่าง ๆ และตอบสนองความต้องการของเหล่าผู้ปกครอง (จรัล ดิษฐาอภิชัย, 2568) การจัดระบบชนชั้นดังกล่าวได้ยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนานจนกลายเป็นวิถีชีวิตหรือค่านิยมที่ผู้คนโดยทั่วไปยอมรับ

1.3 ระบบอภิสิทธิ์และระบบอำนาจนิยม

ระบบอภิสิทธิ์เป็นผลสืบเนื่องมาจากโครงสร้างทางสังคมแบบศักดินาสวามิภักดิ์ที่กำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในเชิงต่างตอบแทน ฐานันดรที่มีส่วนร่วมในการปกครองจึงเป็นชนชั้นที่ได้รับอภิสิทธิ์ทางสังคม ได้แก่ ฐานันดรนักบวชมีอำนาจจากโบสถ์เก็บภาษีอากรจากประชาชนและได้รับเงินดำรงชีพและเงินจัดกิจกรรมทางศาสนาจากรัฐ ส่วนฐานันดรขุนนางมีอำนาจกำหนดสิทธิในทรัพย์สินที่ดิน และสามารถสืบทอดทรัพย์สินสมบัติและตำแหน่งขุนนางผ่านทางสายโลหิต (จรัล ดิษฐาอภิชัย, 2568) ระบบอภิสิทธิ์นี้อีกด้านหนึ่งสะท้อนถึงระบบอำนาจนิยมด้วย ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อำนาจอธิปไตยถูกรวมศูนย์อยู่ที่สถาบันกษัตริย์ ฉะนั้น กษัตริย์จึงอยู่ในฐานะสูงสุดของรัฐและใช้อำนาจการปกครองผ่านขุนนางและนักบวชไปสู่สามัญชนทั่วไปอย่างเบ็ดเสร็จ การแสดงออกทางอำนาจที่เป็นรูปธรรมมากที่สุดคือการกำหนดนโยบายการเก็บภาษีอย่างเลือกปฏิบัติซึ่งฐานันดรขุนนางและฐานันดรนักบวชมักได้รับการยกเว้นหรือเสียในสัดส่วนที่น้อยต่างจากฐานันดรสามัญชนที่จำต้องแบกรับภาระทางภาษีหลายรูปแบบ (กร ชัยธีระสุเวท, 2567) เพื่อการปรนเปรอชนชั้นปกครองซึ่งให้ชีวิตอย่างหรูหราฟุ่มเฟือย

2. รูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองฝรั่งเศสในช่วงการปฏิวัติ ค.ศ. 1778

ช่วงปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในรัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 สู่ช่วงการปฏิวัติ ค.ศ. 1778 เกิดการเฟื่องฟูทางด้านปรัชญาความคิดเป็นอย่างสูง เรียกว่า ช่วงปรัชญาแห่งแสงสว่าง ปรัชญาความคิดของ

นักคิดคนสำคัญทั้ง Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau, Voltaire, และ Sieyes ล้วนแต่มีอิทธิพลเหนือฐานันดรสามัญชนโดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นกลาง ผู้มีการศึกษามีฐานะทางเศรษฐกิจดีจากช่วงการริเริ่มปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป (จรัล ดิษฐาอภิชัย, 2568) กลุ่มชนชั้นกลางนี้กลายเป็นกลุ่มแกนนำผู้ทรงอิทธิพลในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมการเมืองของฝรั่งเศสในช่วงการปฏิวัติออกจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ประชาชนความคิดที่ชนชั้นกลางให้การยึดถือนี้มีลักษณะเป็นวิถีประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นจากการหล่อหลอมเรียนรู้ผ่านบริบททางประวัติศาสตร์การเมืองที่ไม่มีความเสมอภาคและยุติธรรมภายใต้ระบอบเก่า โดยวางรากฐานวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยใหม่ที่มุ่งเน้นหลักการเคารพสิทธิมนุษยชน หลักการมีส่วนร่วมทางการเมือง หลักการจำกัดอำนาจรัฐ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 หลักการเคารพสิทธิมนุษยชน

ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 โครงสร้างทางสังคมจัดเป็นวัฒนธรรมการปกครองแบบศักดินาสวามิภักดิ์และระบบชนชั้นซึ่งนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางสังคมอย่างมากจากการเลือกปฏิบัติตามฐานันดรซึ่งเหล่าขุนนางและนักบวชได้รับอภิสิทธิ์ทางด้านภาษีต่าง ๆ แม้ว่าจะเป็นชนชั้นผู้มั่นคงร่ำรวย ขณะที่ชนชั้นสามัญชนกลับถูกขูดรีดทางด้านเศรษฐกิจและการเกณฑ์แรงงาน ในทางกลับกันการมีอภิสิทธิ์ในช่วงเวลาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ถือเป็นเสรีภาพของเหล่าชนชั้นผู้ปกครอง (สัญชัย สุวังบุตร, 2567) เมื่อเวลาผ่านไปการเลือกปฏิบัติประเด็นวิพากวิจารณ์อย่างกว้างขวาง นักปฏิวัติคนสำคัญ Sieyes ได้เขียนเรียงความตีพิมพ์ก่อนการปฏิวัติ 1 ปี เสนอหลักการเคารพสิทธิบุคคลว่า กฎหมายควรมีขึ้นเพื่อคุ้มครองเสรีภาพส่วนบุคคล โดยควรยึดหลักกฎธรรมชาติด้วยการไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น การมีเสรีภาพย่อมมาก่อนกฎหมาย ด้วยเหตุนี้ กฎหมายจึงเป็นเครื่องมือเพื่อป้องกันการกระทำที่อาจกระทบต่อเสรีภาพบุคคลโดยต้องสามารถบังคับใช้แก่ทุกคนอย่างเสมอภาค (ปิยบุตร แสงกนกกุล, 2565) ด้วยเหตุนี้ แนวความคิดของ Sieyes จึงเป็นการวางแนวทางสำหรับวัฒนธรรมทางการเมืองที่มุ่งเน้นเคารพสิทธิมนุษยชน อันประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่

(1) การเคารพสิทธิเสรีภาพ คือ การยอมรับสิทธิเสรีภาพตามหลักกฎธรรมชาติ (Natural law) มาบัญญัติรับรองเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อให้เกิดหลักประกันที่มั่นคงหนักแน่น ระบบการปกครองควรเคารพและรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวหรือแทรกแซงเว้นแต่จะมีกฎหมายจำกัดสิทธิเสรีภาพไว้เป็นการเฉพาะ

(2) ความเสมอภาค คือ ระบบอภิสิทธิ์และชนชั้น เป็นโครงสร้างทางสังคมที่นำไปสู่การเลือกปฏิบัติและการกดขี่ ระบอบการปกครองที่ดีย่อมต้องมีวัฒนธรรมการเมืองที่ส่งเสริมการปฏิบัติต่อประชาชนทุกกลุ่มอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย

(3) ความเป็นปัจเจกชนนิยม คือ การยอมรับในคุณค่าความเป็นมนุษย์ (humanism) ของคนทุกคนในฐานะปัจเจกที่มีอิสระในการกำหนดทางเลือกได้ด้วยตนเอง โดยระบอบการปกครองไม่ควรเข้าไปก้าวร้าวจำกัดสิทธิทางเลือกของปัจเจกชนได้เว้นแต่เป็นการจำกัดสิทธินั้นเพื่อประโยชน์แห่งส่วนรวม

(4) ความเป็นสากลนิยม หมายถึง ประชาชนทุกไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด หรือมีฐานันดรที่เกิดจากชาติตระกูลใด ย่อมได้รับการรับรองและเคารพสิทธิความเป็นมนุษย์เป็นการทั่วไป

2.2 หลักการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การเข้าสู่การปฏิวัติฝรั่งเศส ค.ศ. 1789 มีเป้าหมายเพื่อปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมของระบอบการปกครองเก่า โดยเน้นการสถาปนาหลักความเสมอภาคและเสรีภาพของบุคคลด้วยการสลายระบบชนชั้นทางสังคมและระบบอภิสิทธิ์ต่าง ๆ ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แทนที่ด้วยปรัชญาการเมืองของ Jean-Jacques Rousseau โดยเหล่าผู้นำการเปลี่ยนผ่านต่างเชื่อในทฤษฎีสัญญาประชาคม (The Social Contract) ว่า มนุษย์เกิดมาเสรีแต่ปัจจุบันเขาเหล่านั้นกำลังตกอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองของคณะบุคคลซึ่งไม่ได้สะท้อนเจตจำนงร่วมของประชาชน (General Will) ดังนั้น เมื่อคณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ปกครองไม่สามารถตอบสนองเจตจำนงร่วมของประชาชนได้อีกต่อไป ประชาชนย่อมมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง (กร ชัยธีระสุเวท, 2567) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมนี้เกิดขึ้นใหม่ถือเป็นการวางหลักอำนาจอธิปไตยที่ยึดโยงกับความเป็นชาติโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือกคณะผู้ปกครองหรือผู้แทนตนเข้าไปทำหน้าที่ใช้อำนาจอธิปไตยในทางบริหารและนิติบัญญัติ นอกจากนี้ วัฒนธรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองยังสะท้อนให้เห็นถึงการสนับสนุนหลักการเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีตามแนวคิดทางปรัชญาของ Voltaire

2.3 หลักการจำกัดอำนาจรัฐ

บทเรียนทางประวัติศาสตร์ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในหมู่ประชาชนว่า ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ฝรั่งเศสได้สร้างความไม่ชอบธรรมทางสังคมหลายประการ เช่น เรียกเก็บภาษีแก่ฐานันดรสามัญชนอย่างขูดรีด การเกณฑ์หรือระดมพลเพื่อประโยชน์ของเหล่าผู้ปกครองมาเป็นเวลาต่อเนื่อง จนกระทบต่อความเป็นอยู่ของสามัญชนซึ่งเป็นประชากรส่วนมากในประเทศ (จรัส ดิษฐาอภิชัย, 2568) ด้วยเหตุนี้ สถาบันการเมืองจึงถูกวิจารย์และตั้งคำถามในกลุ่มชนชั้นกลางถึงความชอบธรรมการปกครองอันนำไปสู่ขับเคลื่อนทางความคิดไปสู่หลักการว่าด้วยการจำกัดอำนาจรัฐด้วยการรับเอาหลักการปกครองแบบนิติรัฐมาเป็นหัวใจสำคัญเพื่อควบคุมการกระทำของผู้ใช้อำนาจรัฐไม่ให้กระทำตามอำเภอใจ ซึ่งหลักนิติรัฐนี้รับอิทธิพลมาจากแนวความคิดของ Montesquieu ที่เสนอว่าควรแบ่งแยกการใช้อำนาจอธิปไตยเป็น 3 ลักษณะ (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2566) ดังนี้

(1) อำนาจบริหาร อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ โดยทั้งสามอำนาจนี้จะต้องสามารถคานและถ่วงดุลกันเพื่อยับยั้งการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง รวมถึงการแบ่งแยกอำนาจจะต้องมีลักษณะเป็นอิสระจากกันโดยเด็ดขาด

(2) ความชอบด้วยกฎหมาย การกระทำต่าง ๆ ของผู้ใช้อำนาจตามหลักนิติรัฐจะต้องมีการควบคุมให้อยู่ภายใต้กรอบของกฎหมาย เช่น อำนาจนิติบัญญัติจะต้องออกกฎหมายโดยไม่ขัดกับหลัก

รัฐธรรมนูญ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการจะต้องใช้อำนาจการปกครองหรือพิจารณาตัดสินคดีภายใต้รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายที่ออกโดยฝ่ายนิติบัญญัติ

(3) การประกันสิทธิในกระบวนการพิจารณาคดี กล่าวคือ บุคคลจะต้องได้รับการรับรองสิทธิภายใต้กฎหมายในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างบริสุทธิ์ รัฐจะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของบุคคลและกระทำการต่าง ๆ ภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมาย

ทั้งนี้เพื่อแสดงถึงการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมจากช่วงปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ช่วงการปฏิวัติในปี ค.ศ. 1789 สามารถทำการเปรียบเทียบได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมวัฒนธรรมทางการเมืองฝรั่งเศสเปรียบเทียบ

วัฒนธรรมทางการเมืองฝรั่งเศสในสมัยปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์	วัฒนธรรมทางการเมืองฝรั่งเศสช่วงการปฏิวัติ ค.ศ. 1789
การรวมศูนย์อำนาจ: อำนาจอยู่ที่กษัตริย์แต่เพียงผู้เดียวและอยู่เหนือข้อผูกพันและพันธการรับผิดชอบใด ๆ	หลักการจำกัดอำนาจรัฐ: อำนาจอธิปไตยเป็นของรัฐ โดยการแบ่งแยกโดยอิสระออกจากกัน คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ เพื่อคานและตรวจสอบการใช้อำนาจระหว่างกัน
ระบบชนชั้น ระบบศักดินาสวามิภักดิ์และระบบอุปถัมภ์: ยอมรับโครงสร้างทางสังคมที่มีมาแต่ดั้งเดิมเช่นฐานันดรทางชนชั้น ระบบอภิสิทธิ์ระหว่างนักบวชและขุนนางที่มีต่อสามัญชน ที่เป็นสิ่งที่ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ในเชิงอำนาจ	หลักการมีส่วนร่วมทางการเมือง: อำนาจทางการเมืองไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เฉพาะอภิสิทธิ์ทางชนชั้น แต่อำนาจอธิปไตยนั้นเป็นของรัฐโดยประชาชนทุกกลุ่ม ทุกชนชั้นเป็นผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองในการกำหนดผู้แทนเข้าไปใช้อำนาจรัฐ
ระบบอำนาจอธิปไตย: กษัตริย์เป็นผู้ใช้อำนาจการปกครองได้อย่างสมบูรณ์ตามหลักเทวสิทธิ์ ประชาชนจะต้องยอมรับการกระทำทั้งปวงของกษัตริย์โดยุษฎี แม้ว่าจะเป็นการกระทำที่ไร้ศีลธรรมและขาดความชอบธรรมก็ตาม	หลักการเคารพสิทธิมนุษยชน: รัฐจะต้องรับรองหรือเคารพสิทธิของปัจเจกชนในด้านเสรีภาพและปฏิบัติต่อปัจเจกชนอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย รัฐจะเข้าไปแทรกแซงสิทธิของปัจเจกชนได้ก็ต่อเมื่อมีบทบัญญัติแห่งกฎหมายหรือเป็นการกระทำอันเป็นประโยชน์ของผู้คนโดยรวม

สรุปองค์ความรู้จากการศึกษา

การเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของฝรั่งเศสช่วงปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ช่วงการปฏิวัติในปี ค.ศ. 1789 พบว่า บริบททางประวัติศาสตร์มีส่วนสำคัญต่อการทำความเข้าใจพัฒนาการทางวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในฐานะสิ่งสะท้อนถึงที่มาของเหตุผลและเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อหรือทัศนคติของในสังคม จากการนำเอาแนวความคิดทางวัฒนธรรมทาง

การเมืองตามแบบของ Almond และ Verba มาวิเคราะห์หรืออธิบายสภาพวัฒนธรรมทางการเมืองของฝรั่งเศสช่วงปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พบว่า มีรูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองผสมกันระหว่างแบบคับแคบผสมกับแบบโพร์ฟ้า (The Parochial - Subject Political Culture) กล่าวคือ ช่วงสมัยดังกล่าวโครงสร้างทางสังคมตั้งอยู่ด้วยการครอบงำของแนวความคิดเทวสิทธิ์ ซึ่งยอมรับอำนาจของกษัตริย์ในฐานะผู้นำรัฐสูงสุด ประกอบกับระบบศักดินาสวามิภักดิ์ ซึ่งเป็นสิ่งกำหนดความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านการจัดฐานันดรทางชนชั้นระบอบการปกครองดังกล่าวเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากในรัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 จึงทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ให้การยอมรับอำนาจของกษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองที่มีความสามารถในการปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

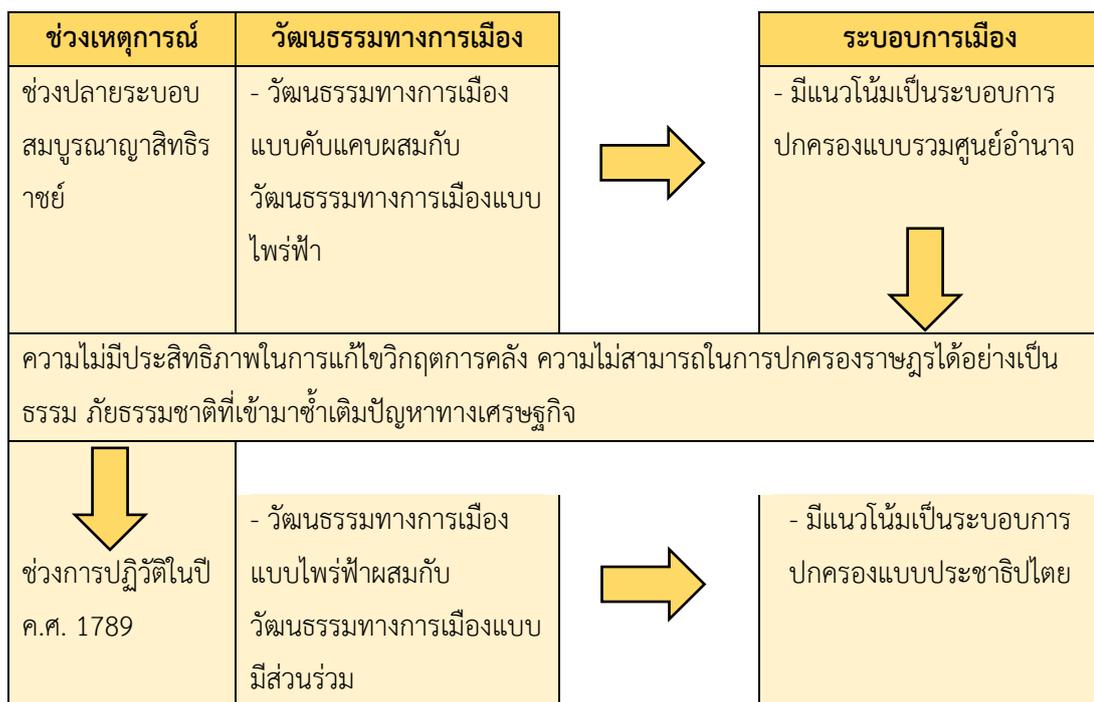
กระทั่งเข้าสู่รัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 สภาพทางสังคมฝรั่งเศสได้เริ่มเผชิญกับปัญหาครั้งสำคัญซึ่งเข้ามาทำลายบทบาทของกษัตริย์ในฐานะผู้กุมอำนาจรัฐอย่างเบ็ดเสร็จ เช่น ความไม่มีประสิทธิภาพในการแก้ไขวิกฤตการณ์คลังซึ่งเรื้อรังมาจากอดีต ความไม่สามารถในการปกครองราษฎรได้อย่างเป็นธรรม เกิดการชู้ตริตเอาเปรียบระหว่างฐานันดรอย่างหนัก รวมถึง ภัยธรรมชาติที่เข้ามาซ้ำเติมปัญหาทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของประชาชนที่มีอยู่ให้รุนแรงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะฐานันดรสามัญชนที่เป็นชาวนาต้องประสบปัญหากับความขาดแคลนปัจจัยในการดำรงชีวิตอันเนื่องมาจากเรียกเก็บภาษีหลายด้าน ตรงกันข้ามกับฐานันดรนักบวชกับฐานันดรขุนนางกลับใช้ชีวิตอย่างสุขสบายจึงกลายไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางสังคม สร้างความเกลียดชังในหมู่ราษฎร

ด้วยบริบททางสังคมเช่นนี้จึงเป็นที่มาของการแสวงหากลไกเชิงสถาบันเพื่อนำการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาระบอบการเมืองให้สอดคล้องกับความต้องการหรือหลักแนวความคิดที่สังคมให้การยอมรับ จึงพบว่าวัฒนธรรมทางการเมืองช่วงการปฏิวัติ ถูกแยกออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มหัวอำนาจเก่าซึ่งยึดถือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบโพร์ฟ้า เช่น ฐานันดรนักบวชและฐานันดรขุนนางชั้นผู้ใหญ่ที่ต้องการดำรงไว้ซึ่งระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้คงเดิม ขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งรับเอาอิทธิพลทางแนวความคิดแห่งปรัชญาแสงสว่างมาเป็นแนวทางในการวางรากฐานโครงสร้างทางสังคมใหม่ คนกลุ่มนี้เกิดขึ้นใหม่จากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปได้แก่ ชนชั้นกลางซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ประสบความสำเร็จทางการศึกษาและมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจดี และมีบทบาทเป็นผู้นำการเปลี่ยนผ่าน (Activist) ที่ทำงานเคลื่อนไหวทางสังคมทั้งกระบวนการสร้างแนวร่วมและการถ่ายทอดความคิดทางการเมืองแม้แต่สตรีก็ได้มีส่วนร่วมส่งเสริมให้เกิดพื้นที่แลกเปลี่ยนองค์ความรู้สาธารณะ (Salon) ปูทางไปสู่สังคมอุดมปัญญาของฝรั่งเศส (กร ชัยธีระสุเวท, 2567)

เมื่อพิจารณาตามแนวความคิดวัฒนธรรมการเมืองแบบมีส่วนร่วม (The Participant Political Culture) ตามที่ Almond และ Verba เสนอ จึงพบว่า กลุ่มชนชั้นกลางถือเป็นผู้สำนึกในบทบาทการเป็นส่วนหนึ่งของระบอบการเมือง จนกระทั่งในเวลาต่อมาได้รวมตัวกันก่อตั้งสมัชชาแห่งชาติในช่วงกลางเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1789 โดยสามารถชักชวนทั้งกลุ่มฐานันดรสามัญชนที่เป็นคนรกรากหญ้าและฐานันดรขุนนางและนักบวชหัวก้าวหน้าเป็นแนวร่วมพลิกโฉมระบอบการปกครองรูปแบบใหม่ในฝรั่งเศสได้ในที่สุด โดยผลักดันให้เกิดการ

เปลี่ยนผ่านทางแบบประชาธิปไตย ได้แก่ วัฒนธรรมทางการเมืองกับการจำกัดอำนาจรัฐ วัฒนธรรมทางการเมืองกับการเคารพสิทธิมนุษยชน และวัฒนธรรมทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งสอดคล้องตามพลเมืองตัวแบบของ Almond และ Verba ที่เรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมือง (Civic Culture) ถือเป็นหัวใจการสถาปนาของความมั่นคงและเสถียรภาพในระบอบการเมืองประชาธิปไตย

ตารางที่ 2 การเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตยในฝรั่งเศสช่วงปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ช่วงการปฏิวัติในปี ค.ศ. 1789

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการวิเคราะห์บริบททางประวัติศาสตร์การเมืองฝรั่งเศสเพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนผ่านทางประชาธิปไตยโดยอาศัยกรอบคิดทางวัฒนธรรมของ Almond และ Verba อาจไม่สามารถชี้ชัดได้ว่าการเปลี่ยนผ่านทางเมืองช่วงการปฏิวัติปี ค.ศ. 1789 ครั้งนี้เป็นผลมาจากอิทธิพลการขับเคลื่อนทางความคิดของประชาชนภายในสังคมเพียงด้านเดียว แต่การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการขับเคลื่อนทางความคิดเพื่อเรียกร้องการมีวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยซึ่งเป็นสิ่งใหม่ให้แก่สังคมฝรั่งเศส ข้อเสนอที่สอดคล้องกับประวัติศาสตร์นิพนธ์การปฏิวัติฝรั่งเศสในสำนัก Jacobino – Marxiste ซึ่งทำการศึกษาบทบาทของมวลชนในการขับเคลื่อนการปฏิวัติอย่างเป็นระบบ โดย Jean Jaures เสนอว่าบทบาทของชั้นชนกลางผู้นำการเปลี่ยนผ่านทางเมืองช่วงการปฏิวัติ ค.ศ. 1789 เป็นเพียงการเริ่มต้นของขบวนการปฏิวัติโดยมวลมหาประชาชน ซึ่งเสนอว่า แท้จริงชั้นชนกลางต่างก็มีส่วนสำคัญแต่ละมิตี ได้แก่ มิติทางการเคลื่อนไหวทางสังคมที่นำไปสู่การกดดันให้เปลี่ยนผ่านวัฒนธรรมการเมืองได้สำเร็จ มิติทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นสิ่งบีบคั้นให้ชนชั้นล่างรวมกลุ่มเป็นขบวนการ Sans – Culottes ซึ่งเป็นกลุ่มกำลังสำคัญในการ

เร่งปฏิกริยาการปฏิบัติให้เข้มข้นขึ้น ตลอดจนมิติทางความคิดซึ่งชนชั้นล่างในฐานะขบวนการ Sans – Culottes ให้นำหนักต่างกันคนละแ่งมุ่มกับชนชั้นกลางที่ให้ความสำคัญกับการเรียกร้องรัฐธรรมนูญตามหลักการประชาธิปไตย แต่ชนชั้นล่างให้ความสำคัญกับการยุติการกดขี่และความไม่เสมอภาคภายในสังคม (ปิยบุตร แสงกนกกุล, 2565) ด้วยเหตุนี้ การเปลี่ยนผ่านทางประชาธิปไตยช่วงปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ช่วงการปฏิวัติในปี ค.ศ. 1789 จึงเป็นสายธารแห่งการขับเคลื่อนทางวัฒนธรรมของประชาชนทุกชนชั้น

สรุปและข้อเสนอแนะ

การเปลี่ยนผ่านทางประชาธิปไตยช่วงปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ช่วงการปฏิวัติในปี ค.ศ. 1789 สามารถอธิบายผ่านแนวความคิดทางวัฒนธรรมการเมืองที่ถูกสั่งสมจากบริบททางประวัติศาสตร์ ปัจจัยด้านวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลทางความคิดของประชาชนภายในหน่วยการเมือง ซึ่งอาจส่งผลนำไปสู่เสถียรภาพของระบอบการเมืองได้หากระบอบการเมืองแห่งนั้นไม่สามารถดำรงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่เป็นชุดค่านิยมและคุณค่าทางสังคมดั้งเดิมได้ กล่าวคือ วัฒนธรรมทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปหรือเกิดขึ้นใหม่หากไม่สอดคล้องกับระบอบการเมืองที่ดำรงอยู่ย่อมนำไปสู่ความขัดแย้งและการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างทางการเมืองในที่สุด

ข้อเสนอของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการชี้ให้เห็นถึงปัจจัยทางวัฒนธรรมที่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนผ่านทางเมืองได้อีกแ่งมุ่มหนึ่งนอกเหนือจากการมีเศรษฐกิจและมีความมั่นคงซึ่งเป็นแนวทางการศึกษากระแสหลักของงานศึกษาการเมืองเปรียบเทียบ การชี้ให้เห็นข้อเสนอเกี่ยวกับการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมการเมืองในช่วงการปฏิวัติฝรั่งเศส ค.ศ. 1789 มิได้มีจุดประสงค์เพื่อยกย่องหรือเชิดชูเหตุการณ์ดังกล่าวแต่ประการใด เนื่องจากระบอบการเมืองการปกครองมีอัตลักษณ์เฉพาะตัว ดังนั้น ปรากฏการณ์อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในสังคมแห่งหนึ่งแม้จะประสบผลสำเร็จก็ตามอาจไม่ใช่ตัวแบบตายตัวสำหรับสังคมเมืองอื่น

การศึกษาค้นคว้านี้มีข้อเสนอแนะเชิงวิชาการที่พึงพิจารณาว่า สำหรับการศึกษเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองในรัฐสมัยใหม่ ควรเปิดพื้นที่สำหรับการศึกษาต่อยอดถึงปัจจัยทางสังคมสมัยใหม่ (Modernization) ที่มีส่วนต่อการกล่อมเกลาก้าววัฒนธรรมและสังคม เช่น บทบาทของชนชั้นนำซึ่งมีอิทธิพลต่อการถ่ายทอดทัศนคติและการกล่อมเกลาก้าวทางการเมือง บทบาทของเทคโนโลยีและการสื่อสารสมัยใหม่ซึ่งเชื่อมโยงและถ่ายทอดความคิดของผู้คนทั่วโลกข้ามผ่านพรมแดนทางกายภาพของชาติ ประเด็นเหล่านี้ก็นำไปสู่ข้อเสนอซึ่งก่อให้เกิดการขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนผ่านทางเมืองในโลกสมัยใหม่ต่อไป

บรรณานุกรม

- กร ชัยธีระสุเวท. (2567). *ประวัติศาสตร์ฝรั่งเศส ฉบับกระชับ*. ศยามปัญญา.
- จรัล ดิษฐาอภิชัย. (2568). *การปฏิวัติฝรั่งเศส: จากวันยึดคุกบาสตีย์ถึงรัฐประหารของนโปเลียน (1789 - 1799)*. สยามปริทัศน์.
- ทอมป์สัน, เจ. เอ็ม. (2512). *ประวัติศาสตร์ยุโรป ค.ศ. 1494-1789*. แปลโดย นันทา โชติกะพุกกณะ และนิ ออน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (พิมพ์ครั้งที่ 2). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2566). *กฎหมายมหาชน เล่ม 1 วิวัฒนาการทางปรัชญาและลักษณะของกฎหมายมหาชนยุคต่างๆ* (พิมพ์ครั้งที่ 15). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประชาไท. (2557, 21 เมษายน). *รัฐศาสตร์ 101: อ่าน ลิขิต ธีรเวคิน กับประเด็นรัฐธรรมนูญ*.
<https://prachatai.com/journal/2014/04/52818>
- ปิยบุตร แสงกนกกุล. (2565). *ภูมิปัญญาปฏิวัติฝรั่งเศส* (พิมพ์ครั้งที่ 2). มติชน.
- ฟ้าดาว คงนคร. (2556). *วัฒนธรรมทางการเมือง*. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สัญญาชัย สุวังบุตร และอนันต์ชัย เลหาพะพันธุ์. (2567). *ฝรั่งเศส: ระบอบกษัตริย์สู่สาธารณรัฐ*. แสงดาว.
- สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ และ รุ่งพงษ์ ชัยนาม. (2531). *เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองการปกครองในยุโรปและอเมริกา หน่วยที่ 10: การเมืองการปกครองของฝรั่งเศส* (พิมพ์ครั้งที่ 3). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช.
- ศรีสุข ทวีชาประสิทธิ์. (2534). *ประวัติศาสตร์การเมืองยุโรปจากคริสต์ศตวรรษที่ 17 ถึงสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ 18*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- เอี่ยม ฉายางาม. (2523). *ประวัติศาสตร์ฝรั่งเศส ค.ศ. 1789-1848*. ไทยวัฒนาพานิชย์
- Almond, G., Powell, G., & Mundt, R. (1996). *Comparative Politics: A Theoretical Framework*. Harper Collins College.
- Almond, G., & Verba, S. (1963). *The civic Culture*. Princeton University Press.
- Princeton, R. (1959). *The Age of the Democratic Revolution: A Political History of Europe and America 1760-1800*. Princeton University.
- Pye, L. (1969). "Introduction: Political Culture and Political Development" In L. Pye & S. Verba (Eds.), *Political Culture and Political Development*. Princeton University Press.